

БОРКО Надія Олександрівна,

студент навчально-наукового інституту
права та психології Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

КУМЕДА Тетяна Андріївна,

професор кафедри теорії, історії
та філософії права навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат мистецтвознавства,
доцент

ВІД КОЗАКА ДО КІБОРГА: ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ САМОСВІДОМОСТІ

Актуальність теми визначається сучасною війною та потребою осмислити українську ідентичність як фактор національної стійкості. Історія показує, що в кожному столітті українці мали власні символи захисника: козаки у XVI–XVIII ст. та сучасні «кіборги» у XXI ст. – обидві групи уособлюють ідеал воїна, здатного відстоювати свободу [1, с. 32]. Українська самосвідомість формувалася протягом століть під впливом боротьби за волю, державність і збереження культури. Вона ніколи не була статичною, а постійно змінювалася під тиском історичних викликів, суспільних умов та зовнішніх загроз. Образи козака й кіборга відображають різні етапи розвитку українського народу, але мають спільні ціннісні осередки: готовність захищати рідну землю, духовну незалежність і моральну гідність [1, с. 12].

Давні мислителі й сучасні науковці наголошували на важливості самосвідомості. Так, Григорій Сковорода зазначав: «Воля - це внутрішній стан людини, який не можна відібрати силою, лише через пізнання і самопізнання» [3, с. 78]. Микола Костомаров бачив козацтво як міцного носія народної свідомості й історичної пам'яті, підкреслюючи: «Минуле народу – це віддзеркалення його сутності» [4, с. 105]. Сучасні дослідники, зокрема, Ярослав Грицак та Володимир Єрмоленко, звертають увагу на політичний і культурний виміри української нації, підкреслюючи роль історичного надбання й духовних цінностей [1, с. 56; 2, с. 101].

У XVI-XVIII століттях козацтво стало головним носієм української ідентичності. Козак уособлював волю, лицарську честь, побратимство та самоврядування. Запорозька Січ була унікальною політичною формацією, де діяли принципи виборності урядів, колективної відповідальності та етичного кодексу бойової честі [2, с. 48].

Яскравим втіленням козацького духу був Байда Вишневецький, один із перших очільників Запорозьких козаків. Він збудував укріплення на острові Мала Хортиця у 1556 р., що стало основою Запорозької Січі. У 1558 р. потрапив у полон до османів, але не зрадив православної вірі та українській

державницькій zasadі. Його дипломатичні й військові дії описані в хроніках Самовидця та Самійла Величка, а сучасні історики, як Дмитро Яворницький, Юрій Мицик та Сергій Плохій досліджують його роль у формуванні козацької й української національної свідомості. Байда Вишневецький також відзначився походами проти Кримського ханства, захистом українських земель і перемовинами з сусідніми державами. Його діяльність залишила численні артефакти: креслення фортеці, листи до польської знаті, карти та військові звіти.

Інші провідники козацької доблесті, як-от Іван Сірко і Костянтин Острозький, демонстрували військову хоробрість, політичну активність і вміння згуртовувати спільні ухвали задля оборони рідної території [4, с. 120].

Образ козака широко відображений у літературі. У романі «Чорна рада» Пантелеймона Куліша козаки постають як носії політичної й моральної сили народу. Інші твори – «Козацька помста» Андрія Чайковського, «Князь Єремія Вишневецький» Івана Нечуя-Левицького, «Запорожці в Сарагосі» Михайла Ординцова-Кострицького – доповнюють літературний образ козацької звитяги. Цикл «Джури козака Швайки» Володимира Рутківського демонструє моральні якості козака – сміливість, вірність і побратимство. Сучасні твори Василя Шкляра та Павла Дерев'янка, продовжують традицію осмислення козацького героїзму.

У ХХІ столітті символом української ідентичності стали «кіборги» – оборонці Донецького аеропорту (2014–2015 рр.), які утримували стратегічний об'єкт протягом 242 днів під безперервними обстрілами, демонструючи стійкість, відвагу й готовність захищати державу до останнього. Образ кіборга поєднує риси воїна, громадянина та користувача сучасних технологій, однак їх моральні й духовні орієнтири збігаються з козацькими ідеалами. Кіборги проявили згуртованість, дисципліну, відданість побратимам і прихильність державі.

Сучасні письменники та поети переосмислюють подвиги кіборгів через літературу, поезію й документальні звіти. Серед них Йосип Мартинюк, Наталія Погребняк, Василь Шкляр, які відтворюють героїзм сучасних захисників у контексті історії України. Олег Бажан і Тарас Каляндрук досліджують оборону аеропорту як новий етап українського визвольного руху.

У 2022 році під час повномасштабного вторгнення Росії українці знову проявили героїзм і готовність захищати країну. Сотні тисяч військових та волонтерів стали сучасними носіями козацького духу й етичних засад «кіборгів», охороняючи міста, села, стратегічні об'єкти та культурний спадок. Події 2022 року демонструють, що українська ідентичність формується через життєстійкість, єдність і готовність до самопожертви, а героїзм сучасних захисників перегукується з подвигами лицарів-козаків і обороною Донецького аеропорту.

Перехід від козака до кіборга підтверджує неперервність української військової й духовної традиції. Кожного разу, коли народ стикається із загрозою власного існування, він створює феномен захисника. Сучасна

українська ідентичність – це поєднання історичного надбання про козацьку вольницю та новітнього подвигу, що спирається на громадянську відповідальність.

Для сучасного правоохоронця ця тема особливо важлива, тому що підкреслює цінності стійкості, дисципліни, моральної відповідальності та готовності захищати громадян. Козак і кіборг як архетипи захисника демонструють приклад відданості державі, громадській безпеці та етичній поведінці. Усвідомлення цих історичних і сучасних зразків формує моральну стійкість, професійну дисципліну та здатність діяти в умовах небезпеки, що є ключовим у роботі правоохоронця [2, с. 60].

З точки зору соціополітичної науки українську ідентичність можна розглядати як мінливий конструкт, що формується як відповідь на загрози існуванню громади. Згідно з теорією «уявлених спільнот» Б. Андерсона, нація існує не лише як політична одиниця, а як спільний образ у свідомості людей, підтриманий історією, символами й героями-захисниками. У цьому випадку козак і кіборг виступають архетипами захисника, закріплюючи у масовій свідомості модель поведінки громадянина-воїна [2, с. 102].

Історик Ярослав Грицак слушно підкреслює, що українська ідентичність формувалася не довкола стабільної державності, а навколо ідеї волі та протистояння чужоземному пануванню [3, с. 94]. Тому у різні історичні періоди на перший план виходили воєнні спільноти – козаччина у XVI–XVIII ст. та українська армія у XXI ст.

Мислитель Володимир Єрмоленко розглядає сучасну українську ідентичність як поєднання історичної пам'яті та громадянської відповідальності, підкреслюючи перехід від етнічного до політичного розуміння нації [2, с. 120]. Феномен «кіборгів» постає тут як приклад нової моделі героя – не міфологічного воїна, а усвідомленого громадянина, який обирає захист держави як свій моральний обов'язок [5, с. 227].

З культурно-антропологічної точки зору образ кіборга можна розглядати як сучасну версію воїнського міфу. Подібно до козацьких дум і літописів, сьогодні формується корпус переказів про оборону Донецького аеропорту, що слугує колективною пам'яттю і національним символом стійкості.

Порівняльний аналіз показує, що козак і кіборг мають спільні формальні риси як символи:

- обидва з'являються у прикордонних ареалах (степ – лінія фронту);
- обидва діють як військові об'єднання;
- обидва шануються в культурній пам'яті.

Разом із тим між ними існує суттєва відмінність: козак був представником станової бойової організації, тоді як кіборг – учасником сучасної нації. Це свідчить про трансформацію української ідентичності від локалізованої військової спільноти до загальнодержавного громадянського проєкту.

Список використаних джерел

1. Грицак Я. Історія української нації. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 632 с.

2. Єрмоленко В. Українська національна ідентичність: філософський аспект. Київ : КМ Академія, 2020. 304 с.
3. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / за ред. Л. Ушкалова; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди [та ін.]. Едмонтон; Торонто : Вид-во Канад. ін-ту укр. студій; Харків : Майдан, 2011. 1398 с.
4. Костомаров М. Книги биття українського народу. Історія України від найдавніших часів до сьогодення. Збірник документів і матеріалів : навчальний посібник / за заг. ред. : А. П. Коцура, Н. В. Терес Київ-Чернівці : Книги-XXI, 2008. С. 315–323.
5. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків : у 3 т. Львів : Світ, 1990–1992. 1340 с.



БУРЯК Анжеліка Артурівна,
курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

ВОРОБІОВА Ганна Юрївна,
викладач кафедри військової
журналістики Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, кандидат
політичних наук

РОЛЬ МЕДІА ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У сучасному світі соціальні мережі та медіа стали невід’ємною частиною нашого життя та мають значний вплив на сприйняття інформації й формування особистості. Виступаючи універсальними платформами для навчання, професійної діяльності та комунікації, вони водночас перетворилися на інструмент стратегічного впливу на суспільну думку всіх вікових категорій. Специфіка контенту та підходи до його подачі варіюються залежно від цільової аудиторії, що дозволяє досягати максимального маніпулятивного ефекту.

Наочним прикладом такої деструктивної діяльності є стратегія Російської Федерації, спрямована на спробу стерти українську ідентичність. Російська пропаганда активно використовує соціальні платформи для маніпулювання історією та національними почуттями українців [1]. Для впливу на дитячу аудиторію використовуються короткометражні анімаційні проекти, у яких